

BERKÛK DÖNEMİ SİYASİ OLAYLARI VE MEMLÛK DEVLETİ'NİN SOSYOPOLİTİK YAPISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

POLITICAL EVENTS OF BERKÛK PERIOD AND EVALUATION OF
SOCIOPOLITICAL STRUCTURE OF THE MAMLUK STATE

HASAN ACAR* - ABDULVAHAP KILIÇ**

ABSTRACT

Berkuk was the reign of the Mamluk State in the late 14th century, covering Egypt, the Hejaz and the Syrian region. It is Emir Seyfettin Yelboğa, who gave him the name Berkuk, who was his master and made Berkuk grow up in military schools. Berkuk was exiled to Kerek after the murder of his master Yelboğa. He returned to Cairo during the Saban II. period. During this period he was promoted to the emirate of talbhane and then to the rank of emir-i mie (captain). Berkuk succeeded in showing presence in the face of strong orders and as a result of the struggles with them has been the first order. During this period, Malatya Governor Emir Mintas, who opposed the reign of Berkuk, rebelled in 1387. Berkuk marched on Mintas with the forces he gathered and defeated Mintas with the Shakhhab War. Reigning to the throne in 1390, Berkuk eliminated the rebels one by one to strengthen his power. Timur emerged in the Middle East and Anatolia in 1393 by eliminating the danger by establishing regional alliances. The aim of this article is to evaluate the political developments and socio-political structure of the Mamluk Sultan Berkuk.

Keywords: Mamluk State, Sultan Berkuk, Shakhhab War, Internal Rebellions, Timur State.

ÖZ

Mısır, Hicaz ve Suriye bölgesini kapsayan Memlûk Devleti'nin 14. yüzyılın sonlarında hükümdarlığını Berkuk yürütmüştür. Berkuk ismini kendisine veren, onun efendisi olan ve Berkuk'un askeri okullarda yetişmesini sağlayan Emir Seyfettin Yelboğa'dır. Berkuk, efendisi Yelboğa'nın öldürülmesinden sonra Kerek'e sürgüne gönderilmiş ve II. Şaban döneminde Kahire'ye dönmüştür. Bu dönemde talbhane emirliğine ardından emir-i mie (yüzler başı) rütbesine yükselmiştir. Güçlü emirler karşısında varlık göstermeyi başaran Berkuk, onlarla etmiş olduğu mücadeleler neticesinde birinci dereceden emir olmuştur. Bu süreçte, Berkuk'un saltanatına karşı gelen Malatya Valisi Emir Mintaş, 1387'de isyan etmiştir. Berkuk, bunun üzerine topladığı kuvvetlerle Mintaş'ın üzerine yürümüş ve meydana gelen Şakhhab Savaşı'yla Mintaş'ı yenmiştir. 1390 yılında tekrar tahta çıkan Berkuk, iktidarını sağlamlaştırmak için isyancıları birer birer ortadan kaldırmıştır. 1393'de Ortadoğu ve Anadolu'da beliren Timur tehlikesini bölgesel ittifaklar kurarak bertaraf etmiştir. Bu makalenin amacı, bahsedilen bu sürecin ifadesiyle, Memlûk Sultanı Berkuk döneminde yaşanan siyasi gelişmeleri ve dönemin sosyo-politik yapısını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Memlûk Devleti, Sultan Berkuk, Şakhhab Savaşı, İç İsyanlar, Timur Devleti.

* Sorumlu yazar, Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Işıklar Astsubay Meslek Yüksek Okulu, hasanacar.uludag@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8956-7836>

** Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Işıklar Astsubay Meslek Yüksek Okulu, vahapkilic@outlook.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8500-4355>

Makale Atfı Bilgisi: ACAR Hasan, KILIÇ Abdulvahap (2020). Sultan Berkuk Dönemi Siyasî Olayları ve Memlûk Devleti'nin Sosyopolitik Yapısının Değerlendirilmesi, *Avrasya Etüdüleri*, 225-253.

Gönderim Tarihi: 13.01.2020 Kabul Tarihi: 22.05.2020

Giriş

Memlûk kelimesi Arapça'da "meleke" fiil kökünden türemiş olup, "efendisinin emri altında bulunan esir" manasını taşır. Kelimenin çoğulu "memlukun" ve "memalik" tir. Memlûk kelimesi, hem kadın hem de erkek köleler için kullanılır. Siyah köleler ev işlerine bakarken memlûklar ise emir ve sultanların muhafız birliklerinde görev yapan askerlerdir. Neticede memlûk, savaşta esir edilmiş veya esir pazarlarından satın alınmış, başta halife olmak üzere halk ve sultanın muhafız birliklerinde görev yapan, belli bir hukuki, sosyal ve ekonomik hakkı olan ücretli askerlere denmiştir.¹

Tacirler memlûk alım satımı ve onların Mısır'a getirilişlerinde önemli bir role sahiptir. Kaynaklarda hoca lakabı ile anılırlar. Esiri alan kişi onun ilk efendisi olur ve artık köle efendisinin ismiyle anılır. Köleler, tacirler tarafından genellikle Kahire'ye getirilirdi. Burada esir çarşısında satışa çıkarılırdı. Kaynaklarda bu esirlerin alındığı kurum, devletin hazinesi olan Beytülmal idi. Bilhassa bir sultan öldüğü zaman henüz azat edilmemiş memlûklar varsa tahta çıkan yeni sultan bu esirleri kendi bütçesinden ayırdığı para ile alırdı. Köle satışı yapıldıktan sonra da bu paranın bir miktarı devletin kasasına yani Beytülmal'e giderdi.²

Sultan veya halk tarafından satın alınan memluk, özel bir okul olan Tibaklara yerleştirilirdi. Burada yetişkinlik çağına gelinceye kadar askeri ve dini bir eğitime tabii tutulurdu. Öğrenimini bitirdikten sonra azat edilir ve teçhizatını alarak sultanın memlûk birliğine dâhil olurdu.³ Memluklar asker kökenli olmalarından dolayı ordu teşkilatında önemli bir role sahiptir. Tibaklar gerek ordu teşkilatının asker ihtiyacını karşılıyor gerekse de idari kadrolara bürokrat yetiştirmek gibi bir göreve haiz bulunuyordu. Bu açıdan bakılırsa farklılıklar olmasına rağmen diğer Türk devletlerinde bulunan Gulam ve Osmanlılardaki Pençik sistemi ile benzerlikleri bulunmaktaydı.⁴ Tibak veya Tabaka diye anılan askeri okul, Kahire kalesinin kışlasında bulunmaktaydı. Tibakların ekserisi büyük olup genelde 1.000 Memlûku barındırabilecek kapasitede olurlardı. Bu tabakaların sayısı 12 idi.

Memlûk, Tabaka'ya yerleştirildikten sonra dini bir eğitim alırdı. Kuran okumayı öğrenir, İslam'ın genel kaideleri hakkında bilgi sahibi olurdu. Yetişkinlik çağına yaklaşıncı askeri bir eğitime tabii tutulurdu. Bilhassa kılıç sallamayı, mızrak ve yay kullanmayı öğrenirdi. Askeri eğitime ayrılan vakitlerde memlûklar titizlikle ve sert bir disiplin altında eğitim alırlardı. Eğitime ayrılan zamanlarda bir asker

1 İlyas Gökhan, "Memlûk Devletinde Askeri Kölelik Hukuku", *Neşehir Barosu Dergisi*, (Mart 2014), s.137.

2 David Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, (1988), s.213.

3 İlyas Gökhan, *Age*, s.137.

4 Abdullah Mesut Ağır, "Memlûk Askeri Teşkilatıyla İlgili Yapılmış Bazı Araştırmalara Dair", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, II/14, 2015.

veya emir okulun öğrencileriyle konuşamaz hatta onlara yaklaşmasına dahi izin verilmezdi. Hadımlar ile reis-i nüvvab bütün davranışlarını gözetler ve disipline ihtilaf olması durumunda öğrencilere sert cezalar verirlerdi.⁵

Eğitimi tamamlayan esirler azat edildikten sonra kendilerine ikta verilir ve sultanın ordusuna katılırlardı. Köle olarak geldikleri Mısır'da ordu ve devlet kademelerinde hızla yükselerek sultanlık makamına kadar çıkarlardı.

Berkûk'un Emirlik Dönemi

Berkuk'un hayatı ve ilk zamanları hakkında kaynaklardaki bilgiler yetersizdir. Çerkezistan'ın yerli halkından olduğu bilinen Berkuk, bir Çerkes kabilesi olan Kasa'ya mensuptur. Babasının adı Enes b. Abdullah el-Osmanî'dir. Enes, oğlunun saltanatta meşruiyetini kabul ettirmesi için İslamiyeti kabul etmiştir. Berkuk'un doğduğu tarih ise 1340 yılına isabet etmektedir. Makrizî'ye göre, Çerkezistan'dan alınarak Kırım'a getirilmiş burada bir hamamcıya satılmıştır. Berkuk'un Kırım'da çalışırken hizmet ettiği müşterilerin, kendisinin yakışıklı olmasından dolayı Berkuk'a duydukları merak nedeniyle onu görmeye geldiklerinden bahsedilmektedir.⁶

Berkuk, Osman b. Müsafir tarafından satın alınarak 764/1362-63'de Mısır'a getirilmiş ve büyük emirlerden olan Seyfeddin Yelboğa el-Ömeri el-Haseki'ye⁷ satılmıştır. Berkuk'un kullandığı el-Osmanî ve el-Yelboğavi lakapları da bu hususa işaret eder. Yelboğa, onu satın aldıktan sonra Yelboğaviye memlûklarının eğitim gördüğü Tıbak'a yerleştirmiştir. Onun yetiştirilmesinde titizlik gösteren bu emir, çok geçmeden Berkuk'u azat etmiştir. Lakin efendisine hep sadık kalmış, 1366'da Yelboğa'nın katli sonrasında Zeyneddin Berke, Altunboğa el-Çobani ve Çerkes el-Halili ile birlikte Kerek'e sürülmüştür. Burada beş yıla yakın hapis hayatı

5 David Ayalon, *Age*, p.226.

6 Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul, 1961, s.40.

7 Berkuk'un efendisi olan Yelboğa el-Ömeri el-Haseki'nin doğum tarihi ve kökeni hakkında kaynaklar tam bilgi vermezler. Tam ismi Yelboğa b. Abdullah el-Haseki en-Nasırı şeklinde kaydedilmiştir. İbn Abdullah nisbesi Sehavi'nin kaydına göre babası bilinmeyen kişiler için kullanılmıştır. Sultan çok sevdiği Yelboğa'yı ödüllendirerek talhane emirliğine getirmiştir. (1357). 1358'de emir-i mie (yüzler başı) olmuştur. Ardından imretü meclis'e getirilen Yelboğa üstadı Hasan'ı bertaraf ederek tahta Selahaddin Muhammed'i çıkarmıştır. Bu dönemde ise Atabek'ül-asakirliğe getirildi. Selahaddin Muhammed'i de hal ettikten sonra tahta Zeyneddin Şaban'ı çıkarmıştır. (1363). Yelboğa nüfuz kazandıkça fevri davranmış gerek kendi memlûklarına gerekse de emirlere sert davranışlar sergilemiştir. Onun bu huylarından dolayı kendi memlûkları isyan etmiş, onun nüfuzundan kurtulmak isteyen Sultan'da isyana destek verince Yelboğa çatışmalar sonucunda derdest edilmiştir. 1366 yılında Esendemir ve Akboğa'nın aralarında bulunduğu bir grup Yelboğa'yı hapsedildiği yerden çıkarıp başını kesmişlerdir. Vücudu kılıç darbeleriyle parçalara ayrılan Yelboğa'nın sonu nihayetinde trajik bir şekilde sona ermiştir. Atabekliği döneminde 3.000 civarında memlûka sahip olduğundan bahsedilir. Memlûkların isyanı döneminde Berkuk'un efendisine isyan edip etmediğine dair kaynaklar suskundur. Yelboğa el-Ömeri el-Haseki hakkında bkz; Fatih Yahya Ayaz, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el-Ömeri (ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, XVI/1, 2007, s.82-94.

yaşamıştır. Ardından refiki Berke el-Çobani ile beraber tahliye edilip Dımaşk naibi emir Seyfeddin Muncuk el-Yusufl'un hizmetine girmiştir.⁸

Suriye'de hüküm süren şiddetli kıtlık sırasında Yelboğaviye memlûklarını affeden el-Melik el-Eşref II. Şaban'ın bunların Mısır'a gelmelerini sağladığı bir sırada arkadaşı Berke ile beraber Kahire'ye gelen Berkuk, sultanın hizmetine girmiştir. Sultanın yanında rütbesi artarak Talbhane emirliğine getirilmiştir. Zeyneddin II. Şaban ile birlikte hac maksadı ile Hicaz'a yapılan sefere katılmıştır. Sultanın maiyetinde, Emir-i Mie (Yüzler Başı)'ye getirilmiştir. Berkuk'un Yelboğa memlûklarının başında aktif bir rol oynadığını görülmektedir. Nitekim Berke, Altunboğa ve el-Halili gibi refiklerinin desteklerini temin etmiş, Seyfeddin Taştımur'un yerine Atabek olan Karatay ile Aynabek el-Bedri'nin mücadelelerine katılmıştır. Bilhassa Yelboğa memlûkları arasındaki Çerkesleri etrafına toplayarak önce Karatay ardından Aynabek'e hizmet etmiştir. Ancak Aynabek'in rakiplerini İskenderiye hapisanesine gönderip Halifeyi Kus'a sürmesi üzerine emirler ile anlaşılan Berkuk, Berke ve Yelboğa en-Nasrı'nın desteğini de arkasına alarak aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Kutluboğa'yı mağlup ettikten sonra sırada Aynabek vardır.⁹ Bilhassa nüfuzu artan Aynabek'in saltanatı ele geçirme temayülü Suriye'deki Yelboğa emirleri arasında hoş karşılanmamıştır. Bunlar 1377 yılında Taştımur liderliğinde isyan etmiştir. Aynabek bu konuda Berkuk'a akıl danışınca, o da kendisine Suriye'ye sefere çıkmasını tavsiye etmiştir. Fırsatı değerlendiren Berkuk, arkadaşları ile sefer esnasında iken ordu isyan etmiş ve Berkuk bu rakibinden kurtularak birinci dereceden emir olmuştur.¹⁰

Rakiplerini sırasıyla bertaraf eden Berkuk, bu sırada Yelboğa emirlerinden Atabek seçilen Yelboğa en-Nasrı ve Berke ile birlikte büyük bir nüfuzla sahip olmuştur. Berkuk, bu kez Berke ve diğer Türk emirlerinin zaafından istifade etmek istemiştir. Fakat Yelboğa en-Nasrı onun karşısında durarak Dımaşk (Şam) naibi Taştımur'u Mısır'a davet etmiştir. Bu kez yeni Atabek olan Taştımur'a nüfuz eden Berkuk, onu Yelboğa en-Nasrı aleyhine çevirerek büyük emir-ahurluk (emir ahur el-kebir)¹¹ rütbesine yükselmiştir. Bu mühim vazifeye giren Berkük, "Seyf-ed-dünya ved-din" lakabını alarak Yelboğaviye memlûklarının başında İstabl'e yerleşmiştir.¹²

Berkuk'u bizzat gören seyyahlardan Frescobaldi, onun tam bir sultan hasletine sahip olduğunu belirtir. Kaynaklar onun uzun boylu ve geniş omuzlu olup adaleli

8 Şehabeddin Tekindağ, Age, s.43.

9 Şehabeddin Tekindağ, Age, s. 45.

10 K. Yaşar Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.11.

11 Vezirlik makamından önceki son rütbedir.

12 Şehabeddin Tekindağ, Age, s.46.

bir vücudu olduğunu söyler. Kaynaklar umumiyetle iyi bir binicilik vasfı yanında mahir bir mızrak atıcısı olarak tarif ettikleri Berkuk'un her sene Nil'in taşması şerefine Meydan el-Kebir'de tertip edilen merasimlere iştirak edip halkı ile birlikte İslam âleminde ağır beden hareketleri arasında sayılan kürre oyununu oynadığını ifade eder.¹³

Adil, vakar sahibi, iyi niyetli ve yumuşak huylu bir sultan olarak tanıtılan Berkuk, İbn Haldun'a göre tüm halkın gönlünü kazanmıştı. Gönüller ona karşı sevgiyle doluydu. İhtiyatı elden bırakmaz, devlet idaresiyle ilgili işleri çok yakından kontrol ederdi. Haftanın iki günü İstabl-ı Sultani'de icra edilen adli duruşmaları bizzat yöneten Berkuk, fihhi dirayeti sayesinde davaları kolaylıkla neticeye bağlardı. Ulemaya saygı gösterir, huzuruna giren fakihleri ayakta karşılardı.¹⁴

Berkuk, bunun yanında Kahire'deki birçok cami ve türbelere para tahsis edip kıtlık senelerinde de fukaraya yardımda bulunmuştur. Ayrıca o güne dek mühmel kalan Türkçeyi devletin resmi dili olarak kabul etmiş ve pek çok eseri Türkçeye tercüme ettirerek bu dile hizmet etmiştir.¹⁵

Berkuk'un Atabekliği ve Tahta Çıkışı

Mevkisini kuvvetlendiren Berkuk, Berke ile beraber bir süre Taştımur'u desteklemiştir. Onun sayesinde reis-i nebelik makamına geldikten sonra daha bağımsız bir hale gelebilmek için Yelboğaviye memlûklarından ayrı yeni bir memlûk grubu olan ez-Zahiriyye'yi ihdas etmek üzere teşebbüse girişmiştir. Han-Masrur'dan çok sayıda Çerkes memlûk satın almıştır. Öte yandan emir-i meclis olan Berke'de kendi grubunu kurmaya karar vermiştir. O da ez-Zeyniyye memlûklarını özellikle Türklerden seçerek kurmuştur. Bu faaliyetler her ikisinin de ileride birbiriyle çatışma ihtimalini güçlendiren emarelerdir.

Berke'nin kendi grubunu kurmasının üzerinden çok geçmeden Berkuk, Türk grubunu tamamen imha etmeye karar vermiştir. Başta Berke'nin kardeşi Karatımurtaş olmak üzere pek çok Türk halkını tevkif etmiştir. Bu sırada Zahiriye memlûkları da Zeyniyelere karşı harekete geçmiştir.¹⁶ İlk fiili çatışmalar 1380 yılında başlamıştır.¹⁷

İki grup arasındaki çatışmalar devam ederken Yelboğa en-Nasırı ve Ahmet b. Umur et-Türkmani başta olmak üzere Berke'nin destekçileri Kal'atü'l-Cebel'e

13 Age, s.114.

14 İsmail Yiğit, *Memlûkler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2008, s.105.

15 Şehabeddin Tekindağ, Age, s.116.

16 Şehabeddin Tekindağ, Age, s.46.

17 K. Yaşar Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s.12.

saldırıp kaleyi zorlamaya başlamıştır. Kahire muhtesibinin¹⁸ Berkuk destekçileri tarafından tutuklanmasıyla beraber halkın desteğini de arkasına alan Berkuk, taş ve sopalarla girişilen müdahale ile bu girişimi durdurabildi. Kaleden atılan mancınık ve sair silahlarla iki ateş arasında kalan Yelboğa en-Nasırı ve Berke'nin memlûkları püskürtülmüş ve bunların pek çoğu halkın eline düşmüştür. Yelboğa ve Berke geri çekilmek zorunda kalmıştır. Vaziyete hâkim olan Berkuk, Karatimurtaş ve Yelboğa'yı tevkif ettirmiştir. Önde gelen Türk halkının da tutuklanması üzerine Mısır'da Türk hâkimiyeti sona ermeye başlamıştır.

Sultan Ali'nin 1381'de vefat etmesinin ardından harekete geçen Berkuk, sultan olmak için harekete geçmiştir. Fakat halktan yeterli desteği alamayınca el-Melik el-Eşref Şaban'ın oğullarından birini seçmelerini istemiştir. Meclis teklifi kabul ederek sultanın en büyük oğlu Zeyneddin II. Hacı'yı sultan ilan etmiştir.¹⁹

Meclis tarafından 11 yaşında bir çocuk olan Sultan Zeyneddin II. Hacı'nın devlet işlerini tek başına yürütemeyeceği değerlendirilerek devleti Berkuk ile birlikte yönetmesi kararlaştırılmıştır. Bu ise artık Berkuk'un atabeklik ile yetinmeyip saltanat naibi olması demektir. Bundan istifade ile Berkuk, büyük görevleri kendi memlûkları ve arkadaşları arasında paylaştırdı. Öte yandan bazı vergileri kaldırıp parayı düzenleyerek iktisadi durumu canlandırdı. Bu icraatlarla halkın kalbini kazanmaya çalıştı. Hariçte ise Türkmenlerin Halep'e yaptıkları akını defedip ülkeyi korumak ve kollamak kudretinde olan adam görünümü verdi.

Türkler ise Berkuk'un saltanata temayülünü endişe ile takip ediyorlardı. Berkuk'un saltanata çıkarması durumunda Türklere zarar vereceğine inanıyorlardı. Bu yüzden ona bir suikast düzenlediler. Fakat Berkuk bunu önceden haber alıp saldırının liderlerini ele geçirerek sürgüne gönderdi. Bu teşebbüsün başarısızlığı artık Çerkes memlûkları devletinin kuruluşu anlamına geliyordu. Aynı zamanda Berkuk, Çerkes memlûklarının arasındaki rekabeti de iyi biliyordu. Buna rağmen Berkuk, halkın ileri gelenlerinin kendisinin karşısına dikileceği korkusu ile bu adımı atmaktan çekiniyordu. Etrafındaki emirlerin büyükleri onun bu halini görüp onu tahta çıkaracak adımları atma yolunda kendisine teminat verdiler. Bu sırada Berkuk'un korktuğu iki emirin ölmesi de ona fırsat verdi. Sonunda Berkuk'un yardımcılarından ikisi Sultan II. Hacı'yı saltanat odasından alıp bir eve götürdüler.²⁰ Böylelikle sultanın otoritesi sarsılmış ve sultanlık makamı Berkuk'a kalmış oluyordu.

18 Muhtesib: İslâm hukûkunda bir kasaba veya şehir halkının şer'î emir ve yasaklara uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden, ticârî dâvâlara ve bâzı amme dâvâlarına bakan belediye zâbita memuru, ihtisap ağası, ihtisap emîni, şehremîni, Erişim: 29.11.2019, <http://www.lugatim.com/s/muhtesip>.

19 Şehabeddin Tekindağ, Age, s.50.

20 K. Yaşar Kopruman, Age, s.12.

Halife Mütevekkil tarafından ‘el-Melik ez-Zahir’ unvanı verilen Berkuk, Kal’atü’l-Cebel’de devletin ileri gelenleri tarafından biat aldıktan sonra nihayet sultanlık tahtına 26 Kasım 1382 yılında oturdu.²¹ Berkuk’un aldığı ez-Zahir lakabının ise öğle vakti tahta çıkmasından dolayı verildiği belirtilmiştir.²²

Sultan Berkuk Dönemi Siyasi Olayları

Sultan Berkuk’un Birinci Saltanat Dönemi (1382-1389)

Burci Memlûk devrinin ilk sultanı olan Berkuk, saltanat alametlerini giyerek İstabl es-Sultani’de atına binip merasimle Kal’atül-Cebel’e girdi. Bu suretle Katib üs-Sır, vezir, Nazır’ül-Ceyş gibi ileri gelen halk ve Dar’ül-Adl müftüleri onu karşıladılar. Sultanlığı şerefine Kahire donatıldı, edipler bu günün şerefine kasideler kaleme aldılar. Kal’atül-Cebel’e yerleşen Berkuk, kendisini destekleyen Hanefileri olduğu gibi Şafi kadılara da iltifat etti, onların teveccühlerine mazhar olarak Kanatır es-Sıba’yı ziyaret etti.²³

Berkuk Döneminde İç İsyanlar

Sultan Berkuk, ilk iş olarak kendi taraftarlarını önemli mevkilere getirmeye başladı. Bunun üzerine bazı naiblerin nümayişi ile karşılaştı. Gazze Naibi Abd’ül-vahid memlûklarıyla beraber kaleyi terk etti. Öte yandan Elbistan Naibi Altunboğa es-Sultani’de Dulkadiroğulları ile anlaşarak Darend’e’yi muhasara altına aldı. Nitekim Sultan, kendi destekçisi olan Yelboğa en-Nasırı ve taraftarlarının desteğiyle bu isyanı bastırmaya muvaffak oldu.²⁴

Berkuk, bu ihtilaftan sonra, 1383 ilkbaharında bir suikastla karşılaştı. Kahire’de Türk halkı ve Halife el-Mütevekkil’in başını çektiği bu hareketin hedefi, Sultanı bertaraf ederek Halifeyi hükümdar ilan etmektir. Muhalifler, Türkmenler, Kürtler ve Said bölgesinde yaşayan bedevi Arapların desteğini de sağlayan isyancılar, Berkuk’un aldığı tedbirlerle hezimete uğratıldılar.²⁵ Sultan bu girişimleri kırdıktan sonra halifeyi şiddetle kınayıp baskı altına aldı. Hatta onu öldürtmek istediysen de karşı çıkan dört mezhep kadıları ve müftülerin bunu reddetmesi üzerine onu zincire vurdurabildi.

Aleyhinde tertiplenen suikast teşebbüslerini önleyen Berkuk, bir müddet sonra Yakınoğru’ya gelen Timur’un Memlûk Sultanlığı’nın nüfuz sahasına yakın olan Karakoyunlu Türkmenlerinin Beyi Kara Mehmed’i mağlup edip Malatya’ya

21 İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s.99.

22 Murat Zengin, *XIV. Yüzyılda Malatya*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015, s.144.

23 Şehabeddin Tekindağ, *Age*, s.54.

24 *Age*, s.55.

25 İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s.100.

kaçırdığını öğrendi. Daha evvel Moğol, bu kez de Tatarların arz ettiği tehdidi gören Sultan, 1387 yılında Kal'atü'l-Cebel'de topladığı ulema meclisinde bu tehlikeyi ifade ederek yeniden asker toplayıp vakıflardan toplanan paranın bu hususta kullanılmasını talep etti. Mecliste bulunan din büyükleri önce bu teklifi reddetseler de tehlikenin ehemmiyetini göz önünde bulunduran ulema heyeti, bir yıllık iradın bu hususta kullanılmasını kabul etti.

Vakıf paralarına böylelikle el koyan Sultan Berkuk, tüccarlardan büyük itirazlara sebep olan bir vergi de tahsil ettiği gibi halka ilave vergiler getirdi. Diğer yandan Timur kuvvetlerinin Müslüman olduğuna inanmayan Berkuk, sefere dini bir misyon vermeye çalıştı. Kahire'de teçhiz edilen kuvvetler Halep'e giderek bu şehrin Naibliğinde bulunan kalelere dağıldı. Memlûk devletinin hizmetinde bulunan Türkmenler ve Arap aşiretleri de sınır Naiblerinin maiyetine girdiler. Sefer hazırlıklarının yanında gerek Celayir Sultanı Ahmed ve gerekse de Altın Ordu Hanı ile anlaşmaya çalıştı. Berkuk'un bu faaliyetlerinden endişelenen Timur, bu mıntıkada kalmayı tehlikeli bularak Toktamış Han'ın üzerine yürüdü.²⁶

Emir Mintaş İsyanı

Tam adı Timurboğa bin Abdullah el-efdali el-Mintaş el-emir Seyfeddin olan Mintaş, Memlûk sultanı el-Melik el-Eşref Şaban'ın memalikinden idi. Bu sultanın hasekilerinden olan Mintaş, onun döneminde emir-i aşere (onlar başı) rütbesine yükselmişti. Eşref Şaban'ın 1377'de öldürülmesinin ardından diğer Eşrefiye memaliki gibi Mintaş'ta sürgün edildi ve Bilad-ı Şam'a sürülerek Behisni Niyabeti'ne atandı. Malatya Naibi Altunboğa es-Sultani'nin görevi Elbistan'a kaydırılınca Malatya'ya nakledilen Mintaş, görev yerine ulaşamamıştı.²⁷

Mintaş, Ekim 1387'de başta el-Bire Naibi el-Emir Yelboğa el-Menceki, İlyas el-Macari, el-Emir Altunboğa el-Eşrefi ve el-Emir Esendemir eş-Şerif bin Yakub Şah olmak üzere Eşrefiye memalikinden yaklaşık beş yüz memlûk ile ittifak ederek Malatya'da isyan etti. İttifaka o sırada Malatya'da olan Kara Mehmed ve Türkmenleri de dâhil etmeyi başardı. Kadı Burhaneddin Ahmed'i de ittifaka davet etmeye çalıştı. Kadı Burhaneddin bu sırada Erzincan üzerine sefer hazırlığında idi.²⁸

Mintaş, Timur tehlikesi ortadan kalkar kalkmaz Berkuk'un Suriye'de toplanan Memlûk ordusunu üzerine göndereceğini biliyordu. Bu yüzden Sivas hükümdarı ile dostluk bağları kurmaya çalıştı. Mısır ordusunun harekete geçtikleri sırada Malatya'yı teslim etme teklifinde bulundu. Kadı Burhaneddin onun bu teklifini olumlu karşılayarak Erzincan seferini erteledi. Ayrıca Mintaş, Şam emirlerinin de

26 Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, s.56.

27 Murat Zengin, *İlhanlılar-Eratnalılar-Memlûkler Dönemi Malatya (1295-1401)*, Malatya Kitaplığı, İstanbul, s.105.

28 Age, s.105.

kendisiyle ittifak halinde olduğunu, onların Berkuk'tan kaçarak Malatya'ya sığındığını ve gün geçtikçe ordularındaki asker sayısının arttığını söyleyerek onunla anlaşmaya çalışıyordu. Bunun üzerine Sivas hükümdarının Malatya'ya olan ilgisi daha da arttı.²⁹

Kadı Burhaneddin bu dönemde bölgedeki varlığını korumak ve topraklarını genişletmek istiyordu. Memlûklara karşı Dulkadiroğullarını destekliyordu. Şam halkıyla da ihtilaf halindeydi. Eretnalı Alâeddin Ali Bey tarafından Suriye'ye gönderilen tüccar, Ali Bey'in ölümü üzerine geri dönmeyerek Suriye'de yerleşmişti. Kadı Burhaneddin malların iadesini talep etmiş fakat bu reddedilmişti. Sivas hükümdarı buna misilleme olarak Berkuk adına Sivas'ta ticaret yapan bir kafilenin mallarına el koymuştu. Ayrıca Sivas, ortaçağ köle ticaretinin merkezlerinden biriydi. Tüm bunlar ilişkilerin nezaketini arttıran başlıca hususlardı.³⁰

Kadı Burhaneddin durumu değerlendirerek Mintaş'tan gelen teklifi kabul etti. Malatya'ya gitmek için hazırlıklara başladı. Bir taraftan Mintaş Sivas'a devadarını yollayarak şehri teslim etmeye hazır olduğunu bildiriyordu. Fakat Mintaş'ın tutumsuz siyasetinden dolayı Kadı Burhaneddin herhangi bir netice elde edemeden Sivas'a döndü. Mintaş yaptıklarından dolayı özür dileyip şehri teslim etmeyi bir kez daha teklif etti. Durumu hassasiyetle okumaya çalışan Kadı Burhaneddin, Malatya'yı ikinci kez teslim alma girişiminde bulundu.³¹

Mintaş ile yaptığı görüşmede şehri bu kez sorunsuz bir şekilde kendisine teslim ederse ona askerleri ve mallarıyla beraber Niksar'ı vereceğini söyledi.³² Mintaş'ın devadarı bu esnada Malatya kapılarını kapatarak şehri teslim almak için gelen Kadı Burhaneddin'in adamlarını tutukladı. Bunun üzerine Sivas hükümdarı Mintaş ve adamlarını esir alarak Sivas'a döndü. Gelişmeleri yakından takip eden Berkuk ise 9 Mart 1388'de Mintaş'ı Malatya Niyabeti'nden azlederek şehir kapılarını kapatan devadarı yeni Naib tayin etti.³³

Sultan Berkuk, Mintaş isyanını bastırmak üzere Halep Naibi Yelboğa en-Nasiri'yi Mayıs 1388'de Sivas üzerine yolladı. Yelboğa kumandasındaki Memlûk kuvvetleri önce Malatya, ardından 28 Mayıs'ta Sivas önlerine gidip şehri muhasaraya başladı. Tatar desteğindeki Kadı Burhaneddin'in ordusu ise 60.000 kişiye ulaşmıştı.³⁴

29 Aziz B. Erdeşir-i Esterabâdi, *Bezm u Rezm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara, 2014, s.331.

30 Murat Zengin, "Kadı Burhaneddin Ahmed'in Malatya Politikası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. VIII/38, Haziran 2015, s.452.

31 Murat Zengin, *İlhanlılar-Eretnalılar-Memlûkler Dönemi, Malatya, (1295-1401)*, s.105.

32 Aziz B. Erdeşir-i Esterabâdi, *Bezm u Rezm*, s.338.

33 Murat Zengin, *Age*, s.105

34 *Age*, s.109.

Ancak Kadı Burhaneddin'e muhalif emirlerin önde geleni olan Seyyidi Hüsam'ın bazı vaatlerde bulunması üzerine Moğollar savaş meydanını terk ettiler. Bunun üzerine Memlûklar Sivas'ın Kayseri kapısına kadar sokuldu. Kadı Burhaneddin zor anlar yaşarken bir taraftan Memlûk kuvvetlerini oyalamak amacıyla Yelboğa'ya aman dileyen bir mektup gönderip Sultan'a itaat bildirirken diğer taraftan ordusunda başlayan bozulmayı önlemek için tedbirler aldı. Çok geçmeden Memlûklar Kadı Burhaneddin'in direnmesi karşısında barış teklifinde bulundular. Mintaş'ın teslim edilmesi halinde Sivas'ı terk edeceklerini bildirdiler. Fakat Kadı Burhaneddin bunu kabul etmedi. Barışın imza edileceği sırada şehirden kaçan birisinin Yelboğa'ya gelip Sivas'ın zor bir durumda olduğunu bildirmesi üzerine görüşmeler kesildi. Memlûklar barış için yine Mintaş'ın teslim edilmesini şart koştu. Berkük'un Mintaş konusundaki hassasiyeti Yelboğa'nın bu tavrında etkeni. Görüşmelerden sonuç alınmayınca çatışmalar tekrar başladı. Ancak zafirin gecikmesi ve çekilen erzak sıkıntısı üzerine Mısır ordusu yeniden görüşme istedi. Nihayet ordu savaş meydanından çekilerek Suriye'ye yöneldi. Bırakılan cephaneye, erzak ve savaş gereçleri Kadı Burhaneddin'in ordusuna ganimet oldu.³⁵

Ardından Yelboğa Halep'e avdet etti. Halep'e ulaşan Yelboğa, Berkük'a "Sultan benim kadar Mintaş'ı tanıyamaz. Onunla savaşa devam etmeliyiz" şeklinde bir mesaj gönderdi. Sultan, Yelboğa'nın hareketlerini takip ederek ondan şüphelenmeye başladı. Yelboğa'nın Mintaş ile ittifak halinde olabileceğini düşündü.³⁶ Bu şüpheler üzerine Yelboğa'nın çâşnigirini³⁷ kullanarak onu zehirlemek istediysede başarılı olamadı.³⁸

Berkük bir taraftan Gümüşboğa el-Hamevi ve Emir Altunboğa el-Çobani'yi İskenderiye'de hapsedtirirken diğer taraftan da Yelboğa'yı Halep Niyabeti görevinden azlederek Dimaşk Niyabetine atadı. Tutuklanma ve görev yerlerinin değiştirilmesine karşı kendini güvende hissedemeyen Yelboğa, Mintaş'a gizlice haber yollayarak itaat altına girmesini bildirdi. Mintaş ise Kadı Burhaneddin'den kurtularak gelip Yelboğa'ya katıldı. Ocak 1389'da Yelboğa'da isyan etti.³⁹

Mintaş, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Dulkadiroğlu Suli Bey'e haber göndererek onların desteğini almaya çalıştı. Kendisini tevkif etmek için gelen Halep Atabek'i Sudun el-Muzafferî ile Halep halkını bertaraf ederek şehri ele geçirdi.

35 Kürşat Solak, *Memluk Devletinin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2011, s.155-156.

36 Murat Zengin, *Age*, s.109.

37 Farsça çâşnî (lezzet) ve gîr (tutan) kelimelerinden oluşmuştur. "Ekâbir-i hâs" denilen saray büyükleri arasında yer alan çâşnigîrin esas görevi, maiyetindekilerle birlikte sultanın sofrasını hazırlamak ve sofraya konulan yemekleri sultandan önce tatmak suretiyle onun zehirlenme ihtimalini önlemektir, <https://islamansiklopedisi.org.tr/casnigir>. Erişim: 29.11.2019,

38 Şehabeddin Tekindağ, *Berkük Devrinde Memluk Sultanlığı*, s.58.

39 Murat Zengin, *Age*, s.111.

Berkuk ise Dulkadirlielerin Yelboğa ile birleşmesini önlemek için Kahire'deki Dulkadirli hanedanına mensup kardeşleri salıverse de herhangi bir başarı elde edemedi. Suli Bey ise Mintaş ile birlikte hareket ederek Elbistan Naibliğini yeniden elde etti. Berkuk, isyanı bastırmak için Türkmen ve emirlere kendisine sadık kalmaları için yemin ettirdiği gibi bu sırada isminden sık sık bahsedilen Halife'yi de mahpus bulunduğu yerden çıkarıp kale kapısının üstündeki burca nakletti. Bir taraftan Yelboğa Mısır'da halifeye yapılan hakaret ve muameleleri yayıp halkın desteğini kazanırken diğer taraftan Suli ve Nu'ayr beylerinin de yardımlarını arkasına alarak gücünü arttırdı. Berkuk bu ortamda gerginliği azaltmak için halife ile barışmaya karar verdi. Ayrıca Suriye üzerine çıkaracağı ordusuna günün belli saatlerinde gözdağı vermek için sancaklarıyla beraber yürüyüş yapmasını emretti.⁴⁰

Zeyneddin II. Hacci'nin Sultanlığı ve Berkuk

Mısır'da hazırlanan ordu, Suriye'ye gönderildi. Ancak Memlûk ordusu Lâçin Hanı civarında Yelboğa'nın ordusuna mağlup oldu. Bu muvaffakiyet üzerine Dımaşk'a giren Yelboğa bütün Suriye Naiblerine haber göndererek memluklarıyla beraber bu şehre gelmelerini istedi. Memluk ordusunun yenilgi haberi Kahire'ye ulaşınca büyük bir infial ortaya çıktı. Bir grup isyancı bu ortamdan istifade edip dükkânları yağmaya çıksa da Berkuk asayişini sağlamayı başardı. Bu arada Sultan, istihkâmları takviye ettiği gibi burçlara zahire yığmak suretiyle müdafaaya hazırlandı. Ayrıca Havvara Araplarını Kal'atü'l-Cebel eteğine yerleştirip Darfil kapısı ile Cebel kapısı arasına da yeni bir duvar ördürdü.⁴¹ Bir taraftan da halkın gönülünü kazanmak için bazı vergileri kaldırdığını ilan etti. Yaklaşık altı yıl sonra Mütevekkil'i tekrar halifelige getirdiği bildirdi. Fakat bunlar onu bu zor durumdan kurtaramadı.⁴²

Yelboğa, kendisine katılan Mintaş, Suli Bey'in kuvvetleri, Suriye Naibliklerinde mevcut Ecnadü'l-Halka ve yardımcı Türkmen, Kürt ve Arap askeriyle yürüyüşe geçerek önce Katıba ardından Salahiye ve nihayet Biblis'e geldikten sonra Kahire'ye girdiler. Bu sırada şehirde karışıklıklar çıktı. Berkuk, Burc el-Ahmar'a sığınıp sükûneti sağlamaya çalışsa da başarılı olamadı. Nihayet teslim olmaya karar veren Berkuk, ortalık yatıştıktan sonra Kal'atül-Cebel'e çıkan Yelboğa'nın topladığı ulema meclisinin ısrarına rağmen akıbetinden endişe ettiği saltanata çıkmayı reddetti. Atabekliği tercih etti. Bunun üzerine tekrar toplanan meclis II. Hacı'yı 1389'da tekrar sultan ilan etti. Henüz genç bir çocuk olan II. Hacı, Yelboğa'yı Atabek'ül-Asakir (Ordular Başı) ve Naib el-Hükema tayin ettiği gibi eski

40 Şehabeddin Tekindağ, *Age*, s.58.

41 *Age*, s.60.

42 İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s.101.

Kahire valisi İbn el-Gürani'yi de vazifesine iade etti.⁴³ Berkuk'a gelince, kendisine zarar verildiği takdirde Çerkes memlûkların intikam alacaklarından korkulduğu için 1389 yılında Kerek'e sürülmesi ile yetinildi.⁴⁴

Yelboğa, Çerkesleri Dımaşk askeri arasına dağıtmış, Berkuk taraftarı halkı ise tevkif ettirmişti. Fakat yeni nizam fazla sürmedi. İttifaklar bozulmaya başladı. Yelboğa, Berkuk'u teslim aldıktan sonra kendisine taraftar olan Emir Hüsameddin Hasan el-Kuckuni idaresindeki Kerek'e göndermişti. Bu durum Mintaş-Yelboğa ihtilafını ortaya çıkardı. Mintaş Yelboğa'ya karşı Türkmenleri kendi safına çekmeye başladı. Desteklerini aldıktan sonra Sultan Hasan Medresesini işgal etti. İki taraf arasındaki çatışmalar sonunda⁴⁵ Mintaş rakibi Yelboğa'yı bertaraf ederek onu ve taraftarlarını İskenderiye'ye sürdü. II. Hacı tarafından yeni Atabek tayin edilen Mintaş, Kerek'te sürgünde bulunan Berkuk'a karşı da acımasızdı. Kerek Naibi-ne Berkuk'un öldürülmesini emretti. Fakat Naib onun bu emrini dinlemedi. Bu sırada Mintaş'a karşı isyana teşebbüs eden Dımaşk naibi de ona bağlı emirler tarafından tutuklandı.⁴⁶

Şakhab Savaşı

Kerek'te hapsedilen Berkuk, tahta yeniden çıkmak için teşebbüslere girişti. Kerek ve Şevbeklilerin desteklerini alan sultan, eski arkadaşları Yelboğavilerle anlaşığı gibi bedevi ve Cuzam Araplarıyla da anlaştı. Bilhassa Kerek ve Şevbekli Hıristiyanlardan 100.000 dinar temin eden Berkuk, gitgide artan ordusuyla Dımaşk üzerine yürüdü.⁴⁷

Berkuk, 500 Türk ve 1.000 Arap süvarisi ile yardımcı destek kuvvetlerinin katıldığı ordusuyla Dımaşk'ı zorlamaya başladı. Bu savaş uzun müddet devam etti. Savaş esnasında birçok Dımaşk halkı öldürüldü. Gelişmeleri yakından takip eden Mintaş, Dımaşk'a yardım götürmek amacıyla sefer hazırlıklarına başladı ve ulemadan bu konuda fetva aldı. Yanına Sultan II. Hacı, Halife el-Mütevekkil, Şeyhülislam Saracaddin Ömer el-Bulkini gibi kadı ve fakihleri de alarak yola çıktı. 1390 senesi Ocak ayınının 22'sinde Ridaniyye'den hareket eden Memlûk ordusu, seri bir yürüyüşle Dımaşk'a gelip kendilerini şehrin civarındaki Şakhab köyünde bekleyen Berkuk'un ordusuyla savaşa girişti. Savaş esnasında Berkuk'un ordusu büyük zayıat vermesine rağmen Sultan Hacı'nın bayraklarının dalgalandığı mevkiye hücum etti ve Sultanı korumaya çalışan mezhep kadılarını dağıttı.

43 Şehabeddin Tekindağ, Age, s.60.

44 K. Yaşar Koprıman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s.13.

45 Şehabeddin Tekindağ, Age, s.63.

46 İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s.102.

47 Şehabeddin Tekindağ, Age, s.64.

Berkuk'un 30 kişilik bir kuvvetle Sultan Hacı'yı mağlup ederek bayrağını elde etmesi Mintaş kuvvetlerinin moralini bozmuştu. Berkuk, bunun yanında Halife mezhep kadıları ve müftüleri de esir aldı. Bu esnada yeni bir merasim yapıldı ve II. Hacı, Berkuk lehine tahttan feragat ettiğini açıkladı. Halife ve ileri gelen halk Berkuk'un sultanlığına biat etti. Savaş esnasında ricat eden Mintaş ise yeniden Berkuk üzerine yürüdüyse de mağlup oldu ve bölgeden hızla uzaklaştı. Berkuk, Mintaş'ın yeni hazırlıklarını haber alır almaz yanında Hacı, Halife ve mezhep kadıları ile Mısır'a gitti.

Kahire'ye yönelen Berkuk, halkın katıldığı müthiş bir kalabalık tarafından karşılandı. Sevgi tezahüratları arasından şehre girdi ve ikinci kez biat merasimi yapılarak tahta çıktı.⁴⁸ II. Hacı ise cariyelerinden birisi tarafından zehirlenerek öldürüldü.⁴⁹

Sultan Berkuk'un İkinci Saltanat Dönemi (1390-1399)

Memlûk Sultanlığı'nın tahtına ikinci kez çıkan Berkuk, ilk iş olarak Mintaş-Yelboğa ittifakınca oluşturulan devlet kadrolarını değiştirme yolunda gitti. Halk desteğini arkasına alan Sultan, devr-i sabık⁵⁰ ile kadrolarda geniş kapsamlı değişiklikler yaptı.

Yelboğa'ya ise Mintaş'a karşı sefere gidecek olan ordunun komutası verildi. Mintaş'ın Suriye havalisindeki faaliyetlerine son vermek amacıyla yola çıkan Memlûk ordusu, Dımaşk'a ani bir baskın verdi. Mintaş bu sırada Dımaşk'ı terk ederek el-Murra emirinin yanına sığındı. Tekrar kuvvetlerini toplayan Mintaş bir kez daha Dımaşk önlerine gelerek Yelboğa en-Nasır'ın emrindeki Memlûk ordusunu mağlup etti. Bunun üzerine Dımaşk'a çekilen Yelboğa mukavemete devam ederek Mintaş'ı şehre sokmadı. Ardından Halep'i muhasaraya alan Mintaş muvaffak olamayınca Suli Bey'in yanına çekilmek zorunda kaldı. Sultan ise Mintaş taraftarlarını kendi yanına çekmeye başladı. Suli Bey'de Berkuk'un intikam alacağından korktuğu için bir amanname talebinde bulundu. Öte yandan Şam Türkmenlerinin desteğini alan Mintaş, Yelboğa'nın göz yummasıyla Baalbek'i ele geçirmişti. Buradan hareket ederek Dımaşk önüne gelmiş ve Yelboğa ile girdiği savaştan herhangi bir netice elde edemeyip şehri terk etmişti.

Suriye'deki karışıklıklara son vermek isteyen Berkuk, ordunun başında bizzat sefere çıktı. Ridaniyye'den hareket ederek Dımaşk'a gitti. Ardından Barza'ya hareket etti. Bu sırada Mintaş'a destek veren Urban ve Türkmenler barış dilediler. Yürüyüşüne devam eden Berkuk Halep'e dâhil oldu. Bu esnada Mintaş'ı

48 Şehabeddin Tekindağ, *Age*, s.65.

49 K. Yaşar Köpraman, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, s.15.

50 Bir önceki hükümet, geçmiş devir, <https://www.luggat.com/devr-i%20sab%20sab%C4%B1k/1/1>. Erişim: 29.11.2019

gizliden gizliye destekleyen Yelboğa en-Nasrî⁵¹ ve Halep Naibi Karademirtaş, Mintaş'ın nakli esnasında onu ellerinden kaçırdılar. Sultan hadiseyi tahkik edince Mintaş-Yelboğa ve Karademirtaş arasında ittifak kurulduğunu öğrendi. Yelboğa Ekim 1391'de Halep'te, müttefiki diğer emirler ise 11 Kasım 1391'de Dımaşk'ta öldürüldüler.⁵²

Berkuk'un seferi üzerine Salim el-Rudkari ile beraber Sincar'a çekilen Mintaş bir müddet orada ikamet etti ve o sırada evlendi. Ardından etrafına topladığı kuvvetlerle yeniden Fırat boylarına indi. Bu muntıkadaki Türkmenlerden destek alarak 1393 yılında Salamiya önünde Memluk ordusuyla tekrar savaşa girişti ve onları hezimete uğrattı. Onun bu faaliyetlerini haber alan Sultan, Dımaşk emirlerine haber göndererek askerleriyle beraber Hama ve çevresini kollamalarını ve halkın hasadı kaldırana kadar bölgede kalmalarını emretti. İlerleyişine devam eden Mintaş, Hama ve Halep kuvvetlerini hezimete uğrattıktan sonra Halep'teki malları ve sürüleri yağmaladı, geriye kalanları ateşe verdi. Sultan Mintaş'ın faaliyetlerine son vermek ve onu ele geçirmek için çeşitli emirlerini görevlendirdi ve onların kumandasına süvari ve piyade askerler verdi.⁵³ Diğer taraftan Mintaş'ı müttefiklerinden ayırmak isteyen Berkuk Halep naibi vasıtasıyla Nuayr'ın mallarına el koydu. Bu teşebbüsler üzerine zor durumda kalan Nu'ayr Mintaş'ı Halep naibi Çolpan'a teslim etti ve bir müddet Halep kalesinde hapsedildi. Berkuk, Kahire'den bir emiri görevlendirerek onu, başını kesmek suretiyle katletti. Naaş Şam memleketlerinde dolaştırıldıktan sonra Kahire'ye gönderildi. Kahire'de dolaştırılan Mintaş'ın cesedi halka teşhir maksadıyla Züveyle kapısına asıldı. Ardından ailesine teslim edilen Mintaş'ın naşı, Küçük Karafa civarındaki Mankutamur Abd el-Ganiy türbesine gömüldü.⁵⁴

Memlûk-Timurlu Münasebetleri

1393 yılı kışında Mazenderan'ı ele geçiren Timur, buradan Irak içlerine doğru ilerlemeye devam etmişti. Orduğahını Mazenderan çevresinde kuran Timur, gönderdiği akıncı kuvvetlerle Kazvin ve Sultaniye'yi ele geçirmiş, kendisi de bizzat Luristan ve Huzistan üzerine yürüyerek bu kentleri işgal etmişti. Çok geçmeden Şiraz üzerine yürüyerek bağlılıklarını bildirmesine rağmen bütün Muzafferiye sülalesi başkanlarını öldürmüş, ardından bağlılığını bildirerek adına para bastırmış olan Ahmed Celayir'i cezalandırmaya karar vermişti.⁵⁵

51 Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, s.72.

52 Murat Zengin, *İlhanlılar-Eratnalılar-Memlûkler Dönemi Malatya (1295-1401)*, s.116.

53 İbn Haldun, *Kitâbü'l İber ve Divanü'l Mübteda ve'l Haber V*, s.490.

54 İbn Haldun, *el-İber V*, s.491; Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, s.72.

55 Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.39.

Timur'un bizzat idare ettiği ordu, 29 Ağustos 1393'te Bağdat önlerine vardı. Bu süratli yürüyüşü geç haber alan Ahmed Celayir, gerekli tedbirleri alamadan şehri hızla terk etti. Timur ordusu ise şehrin çevresini yağmalamaya başladı. Timur, Bağdat'ta iki ay kaldıktan sonra Celayir sarayından ilim adamları, sanatçılar ve bir miktar savaş esirini beraberinde alarak 31 Ekim 1393 tarihinde Bağdat'ı terk etti. Ahmed Celayir ise 300 askeri ile birlikte Sultan Berkuk'un himayesine girmek için batıya yöneldi. Buradan Halep'e giren Ahmed, Berkuk'a elçi göndererek Timur'a karşı kendisinden yardım istedi. Berkuk ona gereken yardımı vereceğini söyleyerek Halep Naibine, Ahmed'e izzet-i ikramda bulunarak gereken ilgiyi göstermesini emretti. Bu esnada Berkuk büyük emirlerini toplayarak Ahmed Celayir meselesini görüştü. Toplantıya katılan halk, Ahmed'in Kahire'ye gelmesine izin vermesini ve burada topraklarını geri alabilmek için rahat bir şekilde hazırlık yapmasına yardım edilmesi konusunda mutabık kaldı.⁵⁶

Diğer taraftan Sultan, Timur'a karşı Osmanlı desteğini almak için el-Emir Hasan el-İzzi el-Kocgini'den oluşan bir elçilik heyetini Bursa'ya yolladı. Bu heyette Yıldırım Bayezid'i tedavi etmek için Kahire'nin meşhur tabipleri de yer alıyordu. Yıldırım Bayezid, Berkuk'un birleşme teklifine 200 bin dinar nakit para ve askeri yardımla karşılık verdi.⁵⁷

Ahmed Celayir'in Mısır'a Gelmesi ve Sefer Hazırlıkları

Ahmed, Kahire'de bulunduğu süre içerisinde büyük bir ilgi gördü. Kendisi zaman zaman Sultan'ın konuğu olarak devlet toplantılarına katıldı.⁵⁸ Sultan, Ahmed'e olduğu gibi sair Celayirli halka da büyük bir yakınlık gösterdi. Çok geçmeden Ahmed'le birlikte Mısır'a gelen Döndü Hatun (bint Husayn b. Üveys) ile evlenen Berkuk, aradaki ilişkiyi daha da kuvvetlendirdi.⁵⁹

Berkuk'un Timur'a karşı komşu devletçikleri sahiplenmesi, onun her türlü tehdide hazır olduğunu göstermekteydi. Timur ise bundan sonra nasıl bir siyaset izleyeceğini belirlemeye başladı. 1393 yılında, Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'e mektup gönderen Timur, kendisinden ona itaat etmesini istedi. Kadı Burhaneddin ise bu mektubun bir nüshasını Berkuk'a diğer nüshasını Yıldırım Bayezid'e göndererek yardım talep etti. Berkuk bunu memnuniyetle karşılayarak cevabi mektubunda her türlü yardımın yapılacağını bildirdi.

Sultan, bölgesel savunma ittifakının oluşturulmasına Kadı Burhaneddin'in uyarılarından sonra başladı. Bu uyarıdan sonra Yıldırım Bayezid ve Toktamış'tan

56 Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996, s.52.

57 Murat Zengin, *İlhanlılar-Eratnalılar-Memlûkler Dönemi, Malatya, (1295-1401)*, s.115.

58 Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, s.54.

59 Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, s.78.

bu ittifakın kurulmasını isteyen elçiler Kahire'ye gelerek, Mısır-Memlûk Devleti ile Kayseri-Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin arasında çok sıkı diplomatik ilişkiler kurmuştur. Fakat Kadı Burhaneddin'in iyi niyetli çağrılarına rağmen Berkuk ona güvenemiyordu. Bu durum daha önce taraflar arasındaki husumetten kaynaklanıyordu. Hâlbuki Kadı Burhaneddin, Timur tarafından Sivas'a gönderilen elçiyi şehirde oturmaya mecbur etmişti. Nihayet Sivas hükümdarı yeni bir elçilik heyetini Kahire'ye gönderdi. Berkuk'a tehlikenin gittikçe büyüdüğünü kendisinin hiçbir şekilde Timur'la dostluk kuramayacağını ifade ederek bunun kesinlikle bilinmesini istiyordu. Ayrıca Berkuk'tan bölgesel müdafaa ittifakı için olumlu teşebbüslerde bulunmasını isteyerek Timur'a karşı birlikte durmak gerektiğini belirtti. Bu talebi olumlu karşılayan Berkuk, bir mektupla beraber elçilik heyetini Sivas'a gönderdi. Mektupta ittifakın sağlanacağı ancak bu ittifakın sağlam bir güvencesi olarak Timur'un elçisi Kutluşah'ın Kahire'ye gönderilmesi istenmekteydi. Lakin Kadı Burhaneddin bu konuda uzun bir süre tereddüt etmiş, güven duygusunun sağlanması uğruna Kutluşah'ı kendi elçisi ile birlikte Kahire'ye gönderip bu dostluğu daha da kuvvetlendirmiştir.⁶⁰

Ortadoğu ile Anadolu'da bu gelişmeler yaşanırken Timur aynı yıl içinde (Ekim 1393) henüz Bağdat'tan ayrılmadan Berkuk'a başlarında becerikli ve kudret sahibi bir şahıs olan Şeyh Sadé'nin bulunduğu elçilik heyetini Mısır'a gönderdi. Elçilerin yanında Sultan'a verilmek üzere gönderilen makbul hediyelerle birlikte bir mektup vardı. Timur'un elçilik heyeti Memlûk Devleti'nin doğu sınırındaki Rahbe'ye ulaştığı zaman o bölgenin valisi Sultan'a heyetin ülkeye girebilmesi için izin istedi. Sultan onların tevkif edilmesini, yanlarındaki hediye ve mektubun kendisine gönderilmesini emretti. Timur'un Sultana gönderdiği hediyeler, çeşitli kürk ve kadifelerle beraber dokuz cariye ve dokuz memlûk idi. Ancak gönderilen memlûklar içinde bir tanesi gerçekte köle idi. Diğerleri ise Bağdat vezirinin, Kadı'nın ve devlet ileri gelenlerinin esir edilmiş oğullarıydı. Sultan bunu öğrenince esirleri serbest bıraktı. Timur, elçisi vasıtasıyla Berkuk'tan Ahmed Celayir'i ülkesinden çıkarmasını talep etti. Timur, göndermiş olduğu mektubunda bu durumu şöyle ifade etmiştir:⁶¹

“Bundan önce Cengiz Han soyundan gelen padişahlar onlara düşmanlık sergiler, bu yüzden Şam halkına ve oradaki şehirlere zarar verirlermiş. Ama sonunda barış sağlanmış ve şehirler güvenliğe kavuşmuş. Sultan Said Han vefat edince İran'da Cengiz Han soyundan gelen padişah kalmadı. Her vilayetten bir kişi müstakil hareket ederek ülkeyi harap etmişti. Böyle bir dönemde Tanrı'nın inayetiyle Turan, İran ve Irak-ı

60 Cüneyt Kanat, Age, s.57.

61 Şerefüddin Ali Yezdi, *Zafername*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s.223.

Arap'a kadar olan topraklar bizim hâkimiyetimiz altına girdi. Şimdi Müslümanların iyiliği açısından birbirimizle temasta bulunalım. İnsanlar rahat bir şekilde gelip gitsinler, sürekli elçiler karşılıklı gelip gitsin. Birbirimizden haberdar olalım ki yollar güvenlik içinde olsun, Müslümanlar huzur içinde seyahat etsinler. Halk asayiş içinde yaşasın. Selam doğru yolda yürütenlere olsun, Âlemlerin Rabbi Allah'a Hamdolsun"

Mektubun sonunda bahsedilen olumlu sözler dışındakiler Berkuk'un pek hoşuna gitmedi. Sultan bu mektuba ve devletlerarası hukuka aykırı olmasına rağmen Timur'un elçilerini katlederek açık bir şekilde savaş ilan etti.⁶²

Berkuk, Timur'a gönderdiği cevabi mektubunda ise besmele ile başladıktan sonra gönderilmiş olan her şeyin teslim alındığını bildiriyor ve bu gönderilenlerin içerisinde bulunan kılıç ve ok'a anlam veremediğini, bu iki şeyi kabul etmeyip reddettiğini ifade ediyordu. Eğer bu iki şeyi kendisini korkutmak için göndermişse yanıldığını, aksine bunlardan korkmadığını belirtiyordu. Sultan, göndermiş olduğu mektubunda Timur'un yaptığı kötü işleri arka arkaya sıraladıktan sonra bunların hepsinin yanlış olduğunu bildirerek onun elçilerini neden katlettiğini de izah ile Ahmed Celayir'i teslim etmesinin mümkün olmadığını bildiriyor, Timur'a karşı açıkça meydan okuyordu. Böylece 1394 senesinde Ortadoğu'daki güçler, Memluk-Osmanlı-Altın Ordu ve Kadı Burhaneddin devletleri arasında Timurlu tehlikesine karşı gerçek bir yardımlaşma ve ittifakın başladığı tam anlamıyla ortaya çıktı. Bu dörtlü ittifaka daha sonra katılacak olan bir diğer kişi ise Karakoyunlu Türkmenlerinin reisi olan Kara Yusuf'tur.⁶³

Timur'un Gürcistan ve Toktamış üzerine yürüdüğü esnada Karakoyunlu Beyi Kara Yusuf, Erciş'i geri aldı. Küçük çarpışmalar sırasında Çağataylılara yardıma gelen Avnik emiri Atlamış, kalesine avdet ederken Erciş ovasında Kara Yusuf ve kardeşi Yar Ali'nin bir gece baskınına uğradı, esir düştü. Atlamış, Timur'un yakın adamı ve en çok sevdiği emirlerinden biri idi. Kara Yusuf bu emiri 1395 yılında Berkuk'a göndermiş ve emir, sultan tarafından hapse atılmıştır.⁶⁴

Timur'u çok kızdırmış olan bu harekettten sonra Berkuk, Kadı Burhaneddin ve Yıldırım Bayezid, Timur'a her fırsatta açıkça meydan okumuşlardı. Olaylar bu şekilde gelişince Timur, mezkûr devletlerden birine saldırsa dahi diğerlerinin de üzerine geleceğinden korktuğu için harekete geçemedi.⁶⁵

62 Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, s.59.

63 Age.

64 Faruk Sümer, *Kara Koyunlular I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984, s.59.

65 Cüneyt Kanat, Age, s.59-62.

Berkük'un Timur Seferi

Timur, Memluk Devleti'nin doğu sınırlarına doğru yaklaştığı bir sırada Berkük'un Suriye'deki Naibleri de boş durmadı. Halep Naibi ile Malatya Naibi, Urfa civarındaki Timur'un öncü kuvvetleriyle çarpışmaya girdi. Bu iki Naibin ordusu Çağataylıları hezimete uğratarak onlardan birçoğunu öldürdü. Bir kısmını ise esir aldı. Sayısı yüzü bulan bu esirler Halep'e getirildi. Haberin 1394 yılının Ocak ayında Kahire'ye ulaşması üzerine, Timur'un bunu fırsat bilip Suriye'ye yürüyeceğini düşünen Berkük, bizzat kendisinin bulunduğu büyük bir ordu hazırlamaya karar verdi. Bu sırada Timur'dan Sultan'a bir mektup daha geldi. Timur bu mektubunda, Berkük'ü tehdit ederek karşısına çıkmamasını ve kendisine tabi olmasını istiyordu. Eğer bunu kabul etmezse kendisini helak etmekle tehdit ediyordu. Onu halkına zulmetmek ve rüşvet almakla suçlayıp önceki elçilerini katletmekle itham ederek mektubuna acilen cevap yazılmasını istiyor, Ahmed'in ise derhal teslim edilmesini talep ediyordu.⁶⁶

Berkük, Timur'a göndermiş olduğu cevabi mektubunda Timur'un aksine besmele ile başladıktan sonra kendisine yöneltilen suçlamaları eleştirerek onu kâfirlikle suçluyor, aksine ondan korkmadığını, İslam'ın hamisi olarak mukavemet etmeye hazır olduğunu bildiriyordu. Sultan tüm bu olanlardan sonra hazırlıklarını hızlandırarak ordusunun başına bizzat kendisi geçti. Sefer masrafları için Kahire tüccarlarından büyük bir miktarda borç para aldı. 1394 yılı 13 Şubat'ta hazırlıklar tamamlandıktan sonra yanına Halife el-Mütevekkil, Şeyhülislam, Katib üs-sırr ve halkı ile yola çıktı. Ridaniyye'ye giderek ordugâh kurdu. Sultan, Ridaniyye'de 13 gün kaldıktan sonra ayın 26'sında ordusuyla birlikte yola çıktı. Berkük, Suriye'ye doğru ilerlerken Erzurum'a kadar gelmiş olan Timur'un, birden bire geriye dönmekte olduğu haberi alınmıştı. Timur, Toktamış üzerine yönelmişti. Görünüşe göre Timur, Berkük ile çarpışmayı uygun bulmamıştı.⁶⁷ Şayet Suriye'ye incek olursa aynı hareketin bu kez de Kadı Burhaneddin ve Yıldırım Bayezid ikilisi tarafından gelebileceğini, Anadolu ve Suriye'yi ele geçirme işinin planlı, güçlü ve dinlenmiş bir ordu ile gerçekleşebileceğine inanmasının yanında ülkesindeki otorite boşluğu onun bu düşünceden vazgeçmesinde etkili olmuştu.⁶⁸

Sultan, Timur'un uzaklaştığını bilmesine rağmen yürüyüşüne devam ederek Dımaşk'a ilerledi. Dımaşk'ta bulunduğu sırada Timur'un geri çekildiğini haber alarak onun ani bir taarruzuna karşı kuvvetlerini doğu ve kuzeydoğu hudutlarına gönderdi. Dımaşk'ta dört buçuk ay kalan Berkük, Ağustos ayı başlarında Halep'e

66 Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, s.62-67.

67 Age, s.68.

68 Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s.33.

gitti. Burada 1395 yılı Ocak ayına kadar ikamet etti. Timur'un bölgeden ayrılmasıyla beraber Timur kalıntılarını temizlemeye başladı. Suriye'de onunla işbirliği halinde olan Eşrefiye memlûkları ve bazı emirleri tevkif ederek hapsedirdi.⁶⁹ Karamanoğulları'nı Osmanlılara karşı koruma politikasını bıraktığını açıklayarak Dulkadirli Suli Bey'i cezalandırmaya karar verdi.⁷⁰

Timur, Avnik kalesini kuşattığı sırada ona elçiler göndererek Suriye'yi işgal etmeye teşvik etmişti. Berkuk sınırları için tehlike arz eden bu beyi ortadan kaldırmaya kararlıydı. Sultanın talimatı üzerine Suli'nin oğlu Sadaka'nın maiyetinden Ali Han, Mayıs 1398'de Suli Bey'i eşiyile birlikte çadırında uyuduğu sırada hançerleyerek öldürdü. Cinayeti müteakip Kaçmayı başaran Ali Han, Sultan tarafından hediyelerle mükâfatlandırılarak Antakya'da emir-i aşere (onlar başı) görevine tayin edildi.⁷¹

Berkuk, Suriye'ye yöneldiğinde ittifak yapmış olduğu devletlerin elçilik heyetleri de gelmiş ve Sultana yardım teklifinde bulunmuşlardı. İlk önce Toktamış'ın elçileri gelerek Timur'la olan mücadelesinde Berkuk'un yanında olduklarını bildirmişlerdi. Arkasından Yıldırım Bayezid'in elçisi gelmiş Berkuk'a Sultan'ın yardımını için 100 bin asker hazırladığını ve harekete geçmek için Berkuk'un cevabını beklediğini bildirmişti. En son olarak Kadı Burhaneddin Ahmed'in elçisi gelerek kendisine belirleyeceği yöne doğru harekete geçmeye hazır olduğunu ifade etmişti. Berkuk bunların her birine ayrı ayrı mektup göndererek yardım tekliflerinden dolayı teşekkür etti. Bunun dışında onlarla hususi bir irtibata geçmedi ve çok önemli olan Bağdat'ın alınması şerefi de Memlûkların oldu.⁷²

Berkuk'un Suriye'ye yönelmesindeki bir diğer neden Ahmed Celayir'e topraklarını yeniden ele geçirmek için yardım sözü vermesiydi. Sultan, Dımaşk'a geldikten sonra birtakım düzenlemeler yaptı. Bağdat'a Ahmed Celayir ile gönderilecek olan askerlerin hazırlıklara başlamasını emretti. Ahmed'e 500 bin dirhem nakit para ile silah, deve, yük hayvanları ile çok sayıda askerlerden oluşan bir ordu ve başında Suriye Naibi gibi bazı büyük emirler bulunduğu halde ona destek olarak verdi. Ayrıca Ahmed'e Memlûk Sultanı adına saltanat Naibi olduğuna dair bir yazı yazdı. Nihayetinde 13 Haziran 1394'te yanındaki kalabalık halk ile yola çıkan Ahmed Celayir, yanındaki kuvvetlerle 10 Temmuz 1394 yılında Bağdat'a girdi. Güçlük çekmeden yeniden tahtına oturdu. Ayrıca Bağdat'ta Memlûk

69 Cüneyt Kanat, Age, s.74.

70 Saadetin Baştürk, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Bu Seferlere Karşı Koyma Çabaları ve Sonuçları", *History Studies-Ortadoğu Özel Sayısı*, 2010, s.19.

71 Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.32.

72 Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, 76.

devleti adına sikke kestirip hutbe okuttu. Diğer taraftan Memlûklara komşu olan Türkmen hâkimleri de Memlûk Sultanına itaatlerini ilan ettiler.⁷³

Berkuk'un Mısır'a Dönmesi

Berkuk, Halep'te bulunduğu sırada Timur'un uzaklaştığına bir türlü inanmak istemiyor ve aslında onunla karşılaşmak istiyordu. Timur ise daha önce bölgeyi terk etmişti. Sultan nihayetinde Timur'la karşılaşamayacağını anladığında, 2 Kasım 1394 tarihinde Halep'ten Dımaşk'a gitti. Bir müddet burada kaldıktan sonra Dımaşk'tan ayrılarak Kahire'ye yöneldi. 6 Aralık 1394'te Kahire'ye ulaştı. Berkuk Kahire'ye büyük bir ihtişamla girdi. Timur ise Hind seferine çıkmadan önce Berkuk'a bir mektup daha gönderdi. Timur'un elçisi Suriye sınırına vardığında Sultan elçinin orda tutulmasını ve mektubun ise kendisine gönderilmesini emretti. Timur bu mektubunda Kara Yusuf'un Kahire'ye gönderdiği elçisi Atlamış ve ismi zikredilmeyen bir esirin serbest bırakılıp kendisine gönderilmesini istiyordu. Berkuk, bunun üzerine meclisi toplayarak Atlamış meselesini görüştü. Timur'a gönderdiği cevabi mektupta Atlamış'ın iyi olduğunu belirten bir mektup gönderdi. Ayrıca Timur'a Memlûklara ait esirleri bırakması halinde kendisinin de Atlamış ve diğer esirleri bırakacağını söyledi. Bununla beraber Sultan, Timur'un ani bir taarruzundan endişe ettiği için onu yakından takip ettiriyordu.⁷⁴

Timur'un Hint seferine çıkmasından istifade eden ittifak üyeleri aradaki rabı-tayı daha da kuvvetlendirmek için yeni münasebetlere giriştiler. Bundan hareketle Yıldırım Bayezid, 1395-96'da Kahire'ye önemli miktarda hediyelerle birlikte Zeyneddin Sefer Şah önderliğinde bir elçilik heyeti gönderdi. 1394'de kurulan bölgesel ittifakın yürürlükte olduğunu göstermek istedi. Berkuk ise Tolumin Ali Şah'ı Osmanlı başkentine göndererek karşılık verdi.⁷⁵

Bu gelişmeler olurken 1397 yılında Suriye Naibleri, Timur'un oğlunun Erzincan'ı ele geçirdiğini haber verdiler. Bunun üzerine bütün Suriye Naiblerine haber gönderilerek askerlerini hazırlayıp Malatya'ya ardından Erzincan'a gitmeleri hususunda bir emir çıkarıldı. Halep Naibi bu emir üzerine Erzincan'a gittiği zaman Timurlu kuvvetlerinin bölgeden uzaklaştığını öğrendi. Dımaşk Naibi ise düşmanın uzaklaştığını haber alınca Malatya'da kaldı. Berkuk'a düşmanın avdet ettiği bildirilince sultan her iki Naibin de tekrar Suriye'ye dönmelerini emretti. Böylece bu kez de Memlûk-Timur kuvvetleri arasında bir çarpışma olmadı. Haziran 1398'de Berkuk'un itibarını arttıracak bir hadise daha oldu. Timur, yanında tuttuğu esiri Mardin Hâkimi Mecdeddin İsa'yı Berkuk'a bir daha itaat etmeyeceğine

73 Age.

74 Age, s.80.

75 Saadettin Baştürk, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Bu Seferlere Karşı Koyma Çabaları ve Sonuçları", s.19.

dair söz vermesinden dolayı serbest bırakmıştı. Fakat Mecdeddin İsa Mardin'e geldikten sonra göndermiş olduğu elçi ile yeniden Berkuk'a itaatini bildirdi. Bu suretle Sultan'dan teşrif talebinde bulundu. Memlûk sultanı talebi kabul ederek onun Mardin Naibi olduğunu gösteren bir teşrif ile 30 bin dinar gönderdi. Böylece Bağdat'tan Mardin'e kadar olan bölgeye hükmederek Ortadoğu'da iyice genişleyip Anadolu içlerine kadar uzanan bu sınırları ile Memluk Sultanlığı bölgenin en güçlü devleti oldu.⁷⁶

Berkuk Devrinde Beyliklerle İlişkiler

Berkuk'un Anadolu Beylikleriyle olan münasebetleri bu beylikleri kontrol altında tutmak veya tamamen ele geçirmek siyasetine dayanıyordu. Maraş ve Elbistan havalisinde kurulan Dulkadir Beyliği ile bu dönemde çeşitli mücadeleler yaşanmıştır. Memlûkların himayesi altında 1337'de temeli atılan bu beylik, Memlukların dâhilde yaşadıkları kargaşa sırasında zaman zaman bağımsızlığa temayül etti. Berkuk'un emirliği döneminde Dulkadir Türkmenlerinin civar bölgelere akınları ilişkileri tekrar gerginleştirmeye başladı. Dulkadirli Halil Bey'in memluklara bağlı olduğu halde Harput üzerindeki baskısı ve burayı ele geçirmesi Berkuk'u öfkelenirdi. Berkuk çıkardığı bir emirname ile Halil Beyi azlederek Memluk kumandanı Mübarekşah Tazi'yi Elbistan'a yerleştirmek istedi. Fakat Memluklar yenildi ve Mübarekşah çarpışmalar sırasında öldürüldü. Memluklar bunun üzerine tekrar saldırıya geçseler de her seferinde yenilgiye uğradılar. Üçok Türkmenlerinin de desteklerini alan Dulkadirli müsterek saldırılarla Memluk kuvvetlerini 1379'da Ayaş'da (Yumurtalık) tamamen imha ettiler.

Memlûklar ile Ramazanoğulları arasında da bu dönemde çatışmalar yaşanmıştır. Ramazanoğulları, 1381 yılında Dulkadiroğulları ile birlikte Memluklara isyan etmişlerdi. 1382 yılında ise Karamanlılar ile birlikte hareket etmişlerdi. 1382'de Ramazanoğlu İbrahim Bey'in Memluk sınırlarına yönelik saldırılarını durdurmak için Dımaşk, Trablus, Hama ve Halep naiblikleri ile iktalı Türkmenler ve Kürtler, Sis'te isyan eden Türkmenlere karşı harekete geçmiş ve Amik'e (Antakya) yönelmiştir.⁷⁷

İbrahim Bey dışında Özeroğulları ve Üçok topluluğundan Murnasoğulları da savaşmak için Sis'e yönelmişlerdi. Halep Naibi Yelboğa en-Nasırı de ordusuyla harekete geçerek Misis'e vardı, Bagras köprüsünü ele geçiren Türkmenlerden dolayı daha fazla ilerleyemedi. Bunun üzerine Sis'e varmak için Ceyhan nehrinden geçen Memluk ordusu, yapılan çarpışmalarda Türkmenleri hezimete uğrattı. Bu esnada savaş alanından kaçan İbrahim Bey, Bayat Türkmenlerinin yanına sığındı.

76 Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, s.84.

77 Nihal Gezen, *Ramazanoğulları-Memlûkler Devleti İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2014, s.34.

Yelboğa ve ordusu onu takip ederek Bayatlıların yanında olan İbrahim Bey'e saldırdılar. Onu ve ailesini esir alan Memluklar bu çarpışmalar sonucunda Türkmenlerden pek çok ganimet elde ettiler. Sis'e dönen Memlûk ordusu, yanında getirdikleri İbrahim Bey ve kardeşi Kara Mehmed'i Yelboğa'nın emri üzerine katlettiler.⁷⁸ Böylelikle İbrahim Bey, Memluk hâkimiyetinden çıkarak Türkmenleri bağımsızlığına kavuşturmak istemiş fakat bunu canıyla ödemiştir.

Berkuk Döneminde Memluk Devleti'nin Siyasi, Sosyal, İdari ve İktisadi Yapısı

Memluk Devleti Dış Politikası

Berkuk, geleneksel Memluk-Altın Ordu dostluğunu devam ettirmişti. 1261 yılında Baybars'la Berke Han arasında kurulan ittifak kesintisiz devam etmiştir. Önceden İlhanlılara karşı olan dayanışma bu dönemde Timur'a karşı işbirliğine dönüşmüştü. Seleflerinin geleneksel siyasetini devam ettiren Berkuk, Toktamış ile ilişkilere önem veriyordu. Berkuk, Akkoyunlu, Karakoyunlular ve Kadı Burhannedin devletleriyle de Timur tehlikesinden dolayı iyi ilişkiler kurmuştu.

Berkuk, Tunus Sultanlarıyla da iyi ilişkiler içindeydi. Nitekim Tunus sultanı, Zahir Berkuk'un 1389'da tahtı ikinci kez ele geçirmesine çok sevinmiş ve onu tebrik için elçiler ve onlarla beraber hediyeler göndermişti. Aralarında mektup ve hediye teatisi devam etmiştir.⁷⁹

Avrupalı ülkelerle olan ilişkisi ise ekseriyetle iyi geçinmek siyasetine dayanıyordu. Kastilya kralı I. Jean ile dostlukta bulunan Sultan, onun kefaleti ile Kahi-re'de esir bulunan son Ermeni kralı VI. Leon'u serbest bırakmıştı. Venediklilerin Memluk sultanlığındaki durumlarını göz önünde bulundurarak Suriye sahillerinde ve Reşid'e saldıran Cenevizlilere karşı sıkı tedbirler almıştı. Bu arada Hıristiyanlar (Yakubi, Melkiler) ile yabancıları kontrol eden sıkı kanunlar çıkararak 1389'da Hac maksadıyla Suriye'ye gelen Comte d'Eu ile Marechal Boucicaut'u bir süre tutuklamıştı.⁸⁰

Vezaret Makamı ve Diğer İdari Müesseseler

Memluklar döneminde vezaretin pek bir önemi kalmamış ve vezirler mülki amir konumuna gelmişlerdir. Bilhassa Çerkes memluklar döneminde vezirlik sıradan bir memuriyet halini almıştı. Bunun en önemli sebebi, Berkuk'un şahsına ait memlukların ihtiyacını gidermek için kurulan Divanül-Müfred isimli

78 İbn İyas, "Bedâi ez-Zuhur fi Vekâi ed-Duhûr", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/14, 2007, s.164.

79 İsmail Yiğit, *Memlûkler*, s.105.

80 Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, s.22.

müesseseyi ihdas etmesidir. Vezirin elinde kalan ve önemli görevlerden olan sultan memluklarının maaşlarını ödeme ve ihtiyaçlarını gidermesi de artık bu divanın başında bulunan Üstâdârın⁸¹ eline geçti.

Berkuk döneminde vezirliğin en canlı ve parlak olduğu dönem Katibü Arlan diye bilinen meşhur Şemseddin İbrahim b. Abdullah el-Kıbtî'nin vezaretin başına geçtiği dönemdir. Şemseddin el-Kıbtî, Mart 1383'te vezarete getirildi. Berkuk ona büyük yetkiler verdi. Görevinde başarılı olduğu gibi maaşları zamanında ödedi, ambarları hububatla doldurup hazineyi düzene koydu. Vezaret divanına müşir olan emirin divanla ilişkisini keserek vezirliği tek başına idare etti. Vezirliğin dışında bir görev kabul etmemiş, Nazırü'l-has olarak atanma teklifini reddetmişti. Eylül 1387'de vefat etmiştir. Onun dışında gelen diğer vezirler döneminde bu müessese yeniden canlılığını yitirmiştir.⁸²

İktisadi Yapı

Berkuk adına devletin muhtelif para atölyelerinde basılan paraların ilki, 1382 yılında Halep'te basılmış olup, 1387'den itibaren ez-Zahiriye ismini alacak olan bu paralardan ikincisi, 1383'de Kahire'de basılmıştır. 1385-86'da Halep'te basılmış altın sikkesi olmakla beraber değişik tarihlerde darp edilen sikkelerin bazen fulus (bakır para) bazen gümüş oldukları görülmektedir.⁸³

1387 yılında Sultanın aldığı mali tedbirler yanında yukarıda mezkûr kendi adına bastırılmış olduğu paralar bulunmaktadır. Fakat Timur tehlikesi ülkeyi mali bakımdan tahrip ettiğinden 1403'de oğlu Ferec yeni düzenlemeler yapmıştır. Ayrıca Zahir Berkuk, el-fulus el-cudud denilen paraları kestirmiştir.⁸⁴

XIV. asrın göze çarpan özelliği, Mısır ve Suriye'nin ekonomik hayatında gümüş paraların ortadan kaybolmasıdır. 1380 yılından itibaren dirhemdeki gümüş oranı gittikçe azalmış sonraki dönemlerde dirhem, dinar (altın para) karşısında 1/30'lara varan oranda değer kaybetmiştir. Bazı müellifler gümüşün mücevherat için eritildiğini söyleseler dahi, yaşanan gümüş kıtlığı Yakın Şark'tan Avrupa'ya kadar gümüş ithal eden İtalya'da bu madenin talep fazlalığından kaynaklanan fiyat artışına bağlıydı. Berkuk devrinden itibaren ise piyasada fulus ve bakır dirhemler yerini aldı. XV. Yüzyılda ise dirhem tamamen ortadan kalktı.⁸⁵

81 Üstâdârlık yâda diğer adıyla Saray Ağalığı Türkiye Selçukluları, Harezşahları, Abbasiler ve Eyyübiler devletleri teşkilatında da görülmektedir. Üstâdâr hakkında Bkz; Fatih Yahya, Ayaz, "Çerkez Memlükler Döneminde Üstâdârlık", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, XXII/1, 2013, s.300.

82 Fatih Yahya Ayaz, *Memlükler Döneminde Vezirlik (1250-1517)*, (İsam: İstanbul, 2009, s.99.

83 Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, s.122.

84 Altan Çetin, "Memlükler Devrinde Kullanılan Meskûkâta Bir Bakış" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/1, Temmuz 2004, s.42.

85 Abdullah Mesut Ağır, *Memlûklarda Ticaret*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2015, s.83.

Tedavüldeki fulusun bu devirde kullanımını giderek yaygınlaşmaya başladı. Bu dönemde Avrupa'dan kırmızı bakır ithal edilerek paranın alışıma karıştırılmış ve fulus denilen paralar Mısır pazarlarında dolaşıma girmişti. Bunun nedeni yaşanan gümüş kıtlığı ve yabancı paraların piyasaya girmesiydi. 1384-85 yılında 1 dinar, 20 dirheme tekabül ederken 1389'da 1 dinar, 32 dirheme tekabül etmiştir.⁸⁶

Memlûklarda buğday ve ekmek fiyatları ise zaman zaman çok yükselmiştir. Devlet eliyle yüksek fiyatlardan zorunlu satış politikasının hububatta da tatbik edildiğine tesadüf ettiğimiz 1389 yılı Kahire'sinde bu durum, tahıl fiyatlarında düşüş yaparken ekmek fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Burciler döneminde hububat fiyatları Bahriyer devrine kıyasla %20 oranında artış gösterirken, ekmek fiyatları ise % 66 oranında artış göstermiştir. Berkük'un Yelboğa ile Mintaş arasındaki mücadelesi yüzünden Kahire halkı endişeye kapılmış çarşılarında tüccarlar yağma korkusuyla dükkân kapatmış, halk ekmek almak için birbiriyle yarışmıştı. Bu kargaşa ortamında pek çok tüccarın malı da yağma edilmişti. Berkük döneminin en önemli özelliği, ekmek ve diğer gıda maddelerinin fiyatlarının oldukça yüksek olmasıdır. Ekmek nadir bulunurdu. Bu yüzden Sultan belirli zamanlarda 5.000 fakire sıcak yemek ve ekmek dağıtmıştı. Bu dönemde hububatın irdeb⁸⁷ fiyatı 2 dinar, ekmeğin rıtlı⁸⁸ ise 2 dirhemden satılmıştır.⁸⁹

İnşa Edilen Eserler

Berkük'un Mısır'da inşa ettirdiği eserler arasında kendi namıyla anılan ez-Zahiriye Medresesi bulunmaktadır. Binanın yapısı Sultan Hasan Medresesi şeklinde tertib edilmekle beraber avluya bakan dört büyük kemere sahiptir. Kırmızı ve beyaz taşla inşa edilen medresenin içerisindeki aile mezarlığı kuzeydoğu cephesinde bulunmaktadır. Kapısı ise bronzdan mamul olup gümüşle işlenmiştir. Makrizi'nin kayıtlarına göre talebeler ikinci namazından sonra ders görüyor, her gün ekmek ve pişmiş et, ayda bir defaya mahsus tatlı, zeytinyağı, sabun ve bir miktar para alıyorlardı. Bu medresede yedi ders yapılıyordu ki bunlar arasında tefsir, hadis ve kıraat yer alıyordu. Dımaşk'ta ise tüccar mallarının muhafazası için bir kervansaray tahsis edilmişti. 1432'de Dımaşk'ı ziyaret eden meşhur Fransız seyahatçisi Bertrandon de la Broquiere de bu yapı üzerinde gözlemlerde bulunmuştur.

Ürdün'de Şeri'a Nehri üzerine Dımaşk yolunu kapayan suların hücumuna mani olmak için bir köprü yaptırmıştır. Çağdaş müellifler tarafından devrin en mükemmel yapılarından biri olarak zikredilen bu yapının uzunluğu 120 ve

86 Abdullah Mesut Ağır, *Memlûklarda Ticaret*, s.223.

87 Çağdaş Farsça kaynaklarda "kuru maddelerin ölçümünde kullanılan eski bir İran hacim ölçüsü" şeklinde tanımlanmıştır, <https://islamansiklopedisi.org.tr/irdeb>, Erişim: 29.11.2019

88 Bir ağırlık ölçüsü birimi, <https://www.luggat.com/r%C4%B1tl/1/1>, Erişim: 29.11.2019

89 Abdullah Mesut Ağır, *Memlûklarda Ticaret*, s.236.

genişliğinin 20 zira⁹⁰ olduğu zikredilir. Ayrıca Cezire ile Ravza arasındaki mahalde bir köprü daha inşa ettirdiği görülmektedir. 1382'de Çerkes el-Halili tarafından tamamlanmıştır. Bunlar dışında hudut boylarında İtalyan denizciler ile Cenevizlilerin taarruzlarına karşı İskenderiye başta olmak üzere Dimyat Kalesi burçlarını tamir ettirmişti. Damanhur kalesinin surlarını onarmış, Baalbek kalesini de müstahkem hale getirmişti. Ayrıca Kal'atül-Cebel'de büyük bir meydan yaptırmış, biri kale altında diğeri İstabl civarında bulunan iki havuzu yeniden inşa ettirmiştir. Kahire camileri onarılmış, Halep'te bir kısım tamiratlar dışında Hicaz yolunda bir fiskeyle Kudüs suyunu yeniden yaptırmıştır.⁹¹

Sonuç

Berkuk, Mısır'a getirildikten sonra Yelboğa tarafından satın alınmış ve Yelboğaviye memlukları arasında yetiştirilmiştir. Efendisi Yelboğa'nın öldürülmesinden sonra sürgüne gönderilen Berkuk, Kahire'ye döndükten sonra devletin siyasi kaderinde etkinlik göstermeye başlamıştır. II. Şaban döneminde talbhane emirliğine, Alâeddin Ali döneminde ise yüzler emirliğine getirilmiştir. Güçlü emirler karşısında faal bir rol oynayan Berkuk, onları birer birer ortadan kaldırmıştır. Tahta çıkmadan önce kendisine en büyük engel olarak gördüğü yöneticileri tasfiye etmek için girişimlerde bulunmuştur. Bu yüzden Çerkes asıllı olan memlukları etrafına toplayarak onlardan yeni bir grup kurmuş ve ez-Zahiriyye memluklarını ihdas etmiştir. 1380-81 yılında Türk memluklara karşı harekete geçen Emir Berkuk, nihayetinde Türk memlukluları bertaraf etmeyi başarmış, Mısır'da onların nüfuzunu büyük ölçüde kırmıştır. O güne dek görülmemiş bu girişim, Memluk Devleti'nin siyasi karakterini tamamen değiştirmiştir.

1382 yılında tahta çıkmayı başaran Berkuk, kendisinin hükümdarlığına karşı girişilen en büyük faaliyetlerden biri olan Malatya Valisi Emir Mintaş İsyanı'yla karşı karşıya kalmıştı. Mintaş'ın bu tepkisi sıradan bir isyan olmasının ötesinde 1389 yılında Berkuk'un tahttan indirilmesiyle neticelenmiştir. Berkuk, tahttan indirilmesine rağmen 1390 yılında bir kez daha tahta çıkmayı başarmış ve bu kez Burcileri devlet yönetiminde hâkim bir konuma getirmiştir. Bu durum devletin siyasetinde yeni güç alanlarının oluşmasına neden olmuştur.

Berkuk, dâhilde aleyhine karşı olan tüm girişimleri ortadan kaldırmayı başardıktan sonra bu kez Timur gibi büyük bir tehlike ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Timur'un yakın doğudaki güçlü hâkimiyeti karşısında 1387'de çeşitli ittifak arayışlarına girmiştir. Berkuk'un izlediği bu siyasetten dolayı Timur bu bölgeden uzaklaşmak durumunda kalmıştır. 1393'de tekrar Memluk hudutlarında

90 Bir uzunluk birimidir. 1 zira yaklaşık 50 cm. eder.

91 Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, s.117-122.

görünen Timur'a karşı güttüğü siyaseti anlayışı ile Berkuk, bu tehdidi yeniden bertaraf etmiştir. Berkuk, hem bölgesel bir ittifakın kurulmasında öncülük etmiş hem de böyle kritik bir zamanda Memluk Devleti'nin topraklarını kuzey ve doğu hudutlarında genişletme imkânı bulmuştur. Böylece Memluklar, dönemin en güçlü devletlerinden biri haline gelmiştir.

Berkuk dönemindeki iktisadi yapı ise pek parlak değildir. Ekmek ve diğer gıda ürünlerinin yüksek fiyatlardan satıldığı bu dönem, ileride meydana gelen ekonomik bunalımların bir göstergesini teşkil etmektedir. Bu dönemde Dirhem'deki ayar gittikçe düşürülmüş, bakır fülüsler piyasada yaygınlık kazanmıştır.

Berkuk, memluk edinme konusuna ağırlık vermiş ve ülkesini diğer sultanların aksine merkezîyetçi bir yapıya sokarak devlet yönetimindeki otoritesini arttırmıştır. Bunun yanında Türkçeyi devletin resmi dili olarak kabul etmiştir. Ayrıca çeşitli mimari eserlerin kurulmasında öncülük etmiştir. Kahire'de önemli eğitim kurumları arasında sayılan ve kendi adına nispetle ez-Zahiriyye Medresesi'ni kurdurmuştur.

Berkuk, Memluk topraklarını Suriye'nin kuzeyi, Güney Anadolu toprakları ile Bağdat'a kadar genişletme imkânı bulmuştur. Berkuk, ittifakına dâhil ettiği güçlerle tampon devletler meydana getirmiş ve böylece hem Memluk Devleti'nin hem de Anadolu'nun güvenliğini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Ağır, Abdullah Mesut, *Memlûklarda Ticaret*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2015.
- Ağır, Abdullah Mesut, Memlûk Askeri Teşkilatıyla İlgili Yapılmış Bazı Araştırmalara Dair, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, II/14, 2015.
- Ayalon, David, "Memluk Devletinde Kölelik Sistemi" (nşr. Samira Kortantamer), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, 1988.
- Ayaz, Fatih Yahya, "Türk Memlûkler Döneminin Büyük Emirlerinden Yelboğa el-Ömeri (ö. 768/1366) ve İdaredeki Nüfuzu", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XVI/1, 2007.
- Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler Döneminde Vezirlik (1250-1517)*, İsam Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ayaz, Fatih Yahya, "Çerkez Memlûkler Döneminde Üstâdârlık", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XXII/1, 2013.
- Baştürk, Saadetin, "Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Bu Seferlere Karşı Koyma Çabaları ve Sonuçları", *History Studies-Ortadoğu Özel Sayısı*, 2010.

- Çetin, Altan, "Memlûkler Devrinde Kullanılan Meskûkâta Bir Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/1, 2004.
- Esterabâdî, Aziz B. Erdeşir, *Bezm u Rezm*, (nşr. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Gezen, Nihal, *Ramazanoğulları-Memlûkler Devleti İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Gökhan, İlyas, "Memlûk Devletinde Askeri Kölelik Hukuku", *Nevşehir Barosu Dergisi*, 2014.
- İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber ve Divanü'l Mübtede ve'l Haber V*, Beyrut, 1988.
- Kanat, Cüneyt, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1996.
- Koprman, Kazım Yaşar, *Mısır Memlûkleri Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- Solak, Kürşat, *Memlûk Devletinin Anadolu Beylikleriyle Münasebetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2011.
- Sümer, Faruk, *Kara Koyunlular I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.
- Şerefüddin, Ali Yezdi, *Zafername*, (nşr. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.
- Tekindağ, Şehabeddin, "XIV. Asrın Sonunda Memlûk Ordusu", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, 1960.
- Tekindağ, Şehabeddin, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1961.
- Tekindağ, Şehabeddin, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, 25, 1971.
- Yiğit, İsmail, *Memlûkler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2008.
- Yınanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Yücel, Yaşar, *Timur'un Ortadoğu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Zengin, Murat, "Kadı Burhaneddin Ahmed'in Malatya Politikası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII/38, Haziran 2015.
- Zengin, Murat, *İlhanlılar-Eratnalılar-Memlûkler Dönemi Malatya (1295-1401)*, Malatya Kitaplığı, İstanbul, 2017.
- Zengin, Murat, *XIV. Yüzyılda Malatya*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015.

İnternet Kaynakları

- <http://www.lugatim.com/s/muhtesip>, Erişim: 29.11.2019
- <https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/dynasties/mamluks>, Erişim: 01.11. 2018
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/casnigir>, Erişim: 29.11.2019
- <https://www.islamiccoins.com.tr>, Erişim: 04.11.2018.
- <https://www.luggat.com/devr-i%20sab%C4%B1k/1/1>, Erişim: 29.11.2019

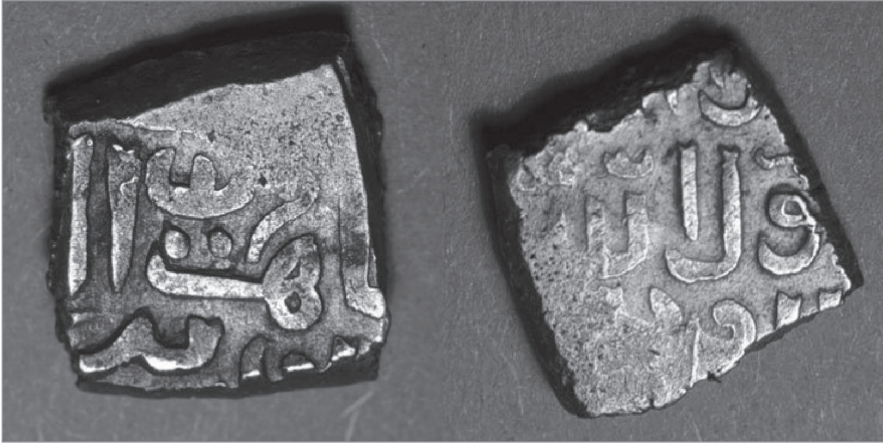
EKLER

EK 1- Sikkeler

Resim 1. Zahir Berkük Dönemindeki Altın Dinar. Ağırlık: 5.83 gr. Tarih: 1382-83
Darp Yeri: Dimaşk

Kaynak: Erişim: 01.11.2018, <https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/dynasties/mamluks>.

Resim 2. Zahir Berkük Dönemindeki Dirhem. Ağırlık 2.83 gr.

Kaynak: Erişim: 04.11.2018, <https://www.islamiccoins.com.tr>.

EK 2- Mimari Eserler

Resim 3. Ez-Zahiriye Medresesi ve Türbesi (Kahire)

Resim 4. Melik Sunullah Camii Duvar Kitabesi (Malatya)

Kaynak: Erişim: 01.11.2018, <https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/dynasties/mamluks>.